

De mens-natuurrelatie

OVER EEN GROENE, WILDE GANJA-MAN

ALEXANDRA NAGEL

Wanneer in de cultuur de relatie mens-natuur onder druk staat of toe is aan verandering, verschijnt op de een of andere manier de Groene Man.

Wow! Gaaf! ... Maar durf ik te vragen of ik een foto van hem mag nemen?

Van de man op een terrasje voor een coffeeshop in Amsterdam wiens arm volgetatoeëerd is met groene marihuana-bladeren? Ik rook zelf

niet, slik geen pillen, kom nooit in coffeeshops en voel me derhalve niet op m'n plaats. Bovendien vind ik me te braaf en te yuppig gekleed in rokje-met-bloes en pareltjes in m'n oren én ben ik geen toerist. Toch vraag ik het, want hij is wel een erg mooie belichaming van zowel de Groene als de Wilde Man ...

Foto: Alexandra Nagel

De Groene Man is de naam voor een archetype. Tenminste, dat is het sinds William Anderson, in samenspraak met Clive Hicks, beiden uit Engeland, ruim een decennium geleden zijn hypothese over de *Green Man* en de *Goddess* ontwikkelde': wanneer in de cultuur de relatie mens-natuur onder druk staat of toe is aan verandering, zo stelt hij, verschijnt in de cultuur op een of andere manier de Groene Man. En in relatie met hem, de Godin. De twee archetypen hebben door de eeuwen heen verschillende gedaanten aangenomen. De Godin in haar uiteenlopende vormen, is bijvoorbeeld verschenen als Isis in Egypte, Aphrodite in Griekenland, Kali in India. In de Middeleeuwen was ze volgens Anderson de Maagd Maria en nu is ze in ons collectieve bewustzijn gekomen als Gaia, Moeder Aarde.

Groene gezichten

De Groene Man, zoals Anderson hem voor het eerst als Groene Man herkende, trof hij aan in kerken als zogenaamde bladmaskers. Meestal mannelijke gezichten verborgen achter bladeren,

Foto: Alexandru Nagel

en gezichten, eveneens mannelijk, waar uit de mond vegetatie groeit, waarbij het lijkt dat het gezicht via de mond vegetatie uitspuwt. Soms groeien de stengels en bladeren uit de neus, ogen of oren. Zulk soort afbeeldingen zijn over heel Europa te vinden, óók in Nederland. Het Departement van Justitie in Den Haag bijvoorbeeld, heeft een aantal fraaie bladmaskers. Evenals tientallen panden in Amsterdam, Utrecht, Den Bosch, Maastricht, Delft, Zwolle uit eind negentiende, begin twintigste eeuw als geveldecoraties gezichten hebben, waarvan voorhoofd, wangen, snor, kin en/of haren in een bladmotief uitlopen.

Houtsnijwerk uit de zestiende eeuw in verschillende kerken bevatten bladspuwende

Foto: Alexandru Nagel

*Departement van Justitie, Den Haag:
console met vegetatie - spuitend gezicht,
en links: bladmasker.*

Vegetatie-spruitende kop in timpaan van Laurentiuskerk, Kimswert, Friesland, circa 1150.

koppen, onder meer twee misericordes van de Grote Kerk in Haarlem en de 'wang', een naam voor de zijkant van een koorbank in de Sint Jan in Den Bosch. Misericordes zijn 'billenplankjes' of (Vlaams) 'zitterkes', de opklapbare plankjes van de koorbanken waar de oude monniken op konden zitten als het lange staan tijdens de mis hen te zwaar werd. Aan de onderkant van de bankjes zijn vaak prachtige tafereeltjes houtsnijwerk aangebracht. Sommige voorstellingen zijn te herkennen als spreekwoorden of gezegden, soms beelden ze ambachten en beroepen uit, of bevatten ze stichtende wijsheden. 'De moraliserende voorvallen uit de dierfabels die, uit het Oosten gekomen en in het Westen eindeloos herhaald en gevarieerd, samengroeiden tot het populaire dierenepos *Van den vos Reynaerde*, komen herhaaldelijk

aan de banken voor,' schreef koorbankdeskundige professor J.S. Witsen Elias ooit.² Ze drukken dikwijls bepaalde kwalijke eigenschappen uit, zoals wispelturigheid, gierigheid, spilzucht, drankzucht. Van 'menschekoppen' of bepaalde typen als de krijgsman, de oudere vrouw, het jonge meisje, de courtisane, was hij van mening dat 'den kunstenaar natuurlijk wel een gekend gelaat voor den geest gezweefd kan hebben.' Over de betekenis van de bladmaskers, in de H. Martinuskerk te Bolsward omschreven als 'bladwerk waarin een mannenkop is gesneden'³, of loofspuwende koppen, in de Sint Martinuskerk te Venlo omschreven als 'kop met bladwerk, dat uit den mond steekt'⁴ wist Witsen Elias echter niets anders te zeggen dan dat het 'veelgebruikte motieven' waren. Een paar eeuwen ouder dan de Groene Mannen

op de zittertjes is de bladspruitende kop boven de noordelijke ingang van de Laurentiuskerk in het terpdorp Kimswert, Friesland. De uit rode zandsteen bestaande timpaan, de boogvormige ruimte boven de deur, heeft een sterk gestileerd hoofd uit welks neus twee ranken met rechts vier en links vijf speervormige bladeren komen. De kerk is omstreeks 1100 gesticht. Het timpaan is waarschijnlijk even oud, en vrijwel zeker niet ouder dan begin dertiende eeuw.⁵

Wilde Mannen

Aangezien er weinig bekend is over de betekenis van de bladergezichten in vroeger tijden, en de archetype-hypothese van Anderson veel ruimte tot vrije interpretatie laat, kan van alles geassocieerd worden met de Groene Man. Eén van de beelden die Anderson daarbij naar voren heeft gebracht, is de Wilde Man. Deze figuur kwam regelmatig in gezelschap voor van de Wilde Vrouw. Op afbeeldingen staan mannen en vrouwen gekleed in harige, strakke pakjes, alsof het haar uitdrukking moest geven aan 'wild' of 'primitief'; het betrof oermensen. De Grote Kerk of Sint Bavokerk in Haarlem bezit vier schilden, waarvan twee met een Wilde Man en twee met een Wild Wief met geprononceerde, kogelronde borstjes. Op een kraagsteen in de Sint Jan in Den Bosch heeft een Wilde Vrouw een arm om haar wilde kind heen geslagen en houdt het kind, een meisje, een knots vast, een attribuut dat vaak aan de figuratieve voorstellingen van de Wilden werd toegevoegd. Je vindt hen verder in literatuur, op gravures, geborduurd op wandtapijten en er is er een verwerkt in een eikenhouten paneel van een orgelkast uit een Utrechtse kerk, tegenwoordig te vinden in het Rijksmuseum. Volgens professor Simon Schama, die zijn ken-

nis overigens weer aan andere schrijvers ontleent, werd in een groot deel van de Middeleeuwen door de 'harige, kannibalistische, seksueel omnivore wilde mannen en vrouwen de tegenpool van de geciviliseerde christen uitgebeeld.' Vanaf de tweede helft van de vijftiende eeuw werden echter wildemannen omgevormd tot exempels van deugdzaam en natuurlijk leven. Theologen als de Straatsburgse geestelijke Geiler von Kaiserberg brachten hen in verband met onvervalst heilige, behaarde mannen: de kluizenaar-heiligen en heremieten van het vroege christendom. En in de loop van de volgende eeuw veranderden wildemannen in opvallend veel vriendelijker schepsels. Er waren niet langer beelden van bestialiteit nodig om hen te karakteriseren als natuurlijke wezens. De oude stereotypen van wildemannen die op baby's zaten te kauwen of onaangename dingen deden met dieren, werden vervangen door toonbeelden van gezinsleven: zedige stellen houden elkaars harige hand vast of kleine wildemannetjes met stompe neusjes worden op hun hoofd geklopt door hun trotse ouders.⁶

Groene Mannen

Op het eerste gezicht sluit dit beeld van de dicht bij de natuur levende Wilde Man niet direct aan bij dat van de Groene Man. Toch is het volgens Anderson gerechtvaardigd om wel een verband te zien. Er zijn namelijk figuren die men Wilde Mannen noemt, doch die geen harige pakken, maar pakken van bladeren dragen. In Basel, Zwitserland, vindt traditioneel iedere januari een feest plaats waarbij mannen gehuld in bladeroutfits de Rijn opgaan. Verder is bekend dat de poëet George Gascoigne in 1575 voor koningin Elizabeth I zijn gedichten reciteerde, gekleed in een pak bestaand uit mos en

klimop. Jacqueline Simpson en Steve Roud sluiten zich aan bij de mening dat een zekere mate van overeenkomst tussen beide types bestaat. Ze refereren aan John Aubrey (1626-1697), verzamelaar van geschiedenisverhalen, roddels en alles daartussen, die de naam Green Man en Wild Man uitwisselbaar gebruikte.⁷

Volgens Aubrey waren de twee in de omgeving van Londen geen ongewone naam voor een pub en waren ze *'drawn as "a kind of Hercules with a green club and green leaves about his pudenda and head"'*.⁸ De Groene of Wilde Man werd in de zeventiende eeuw afgebeeld als een soort Hercules met een groene knuppel en bladeren rond zijn schaamdelen en hoofd. Uit een uitspraak toegeschreven aan John Bagford (1650-1716), blijkt eveneens dat de Groene en de Wilde Man twee benamingen voor hetzelfde waren. *'They are called woodmen, or wildmen, thou' at thes day we in ye signe call them Green Men, couered with grene boues... a fit emblem for those that use that intosticating licker which berefts them of their sennes.'*⁹

De personen naar wie Bagford verwijst zijn supporters van de Distillers' Company, een groep halfnaakte, knuppeldragende, shabby uitzieende mannen die bos- of wildemannen, maar ook wel groene mannen werden genoemd omdat ze in het groen gekleed waren en een uitstekende representatie vormden voor 'de drank die hen van hun zinnen beroofde'. In Amsterdam ging in 1690 de likeurdestilleerderij Levert & Co van start onder de naam *In den Wildeman*. Nog altijd bestaat het bedrijf onder dezelfde naam en op dezelfde plek, alleen nu als een bierproeflokaal voor 17 bieren van het vat, en circa 200 op fles.

Eenvoudig in deze lijn verder redenerend zijn de groen uitgedoste Wilde Mannen te verbinden met de in bladeren of anderszins groengeklede folkloristische figuren, te weten Sint Georgius of Groene George in Oost-Europa,

Robin Hood en Jack-in-the-Green in Engeland. De laatste is de persoon die, gehuld in een cilinder- of tapsvormig geraamte getooid met groen blad, door de straten trok op May Day, te midden van de schoorsteenvegers. De eerste vermeldingen van deze figuur gaan terug naar eind achttiende eeuw. Robin Hood is ons allen tegenwoordig nog vrij bekend onder meer door de gelijknamige film met Kevin Costner en Sean Connery. De (edelgeboren) Robin Hood bindt de strijd aan tmet het onrecht van de rijke Bishop Latimer. Hij woont met zijn metgezellen in het bos, berooft de rijken om de buit vervolgens aan de armen te geven. Dit verhaal is reeds sinds de veertiende eeuw populair. De geschiedenis van de heilige Georgius loopt terug tot de derde eeuw. Deze martelaar was waarschijnlijk een soldaat die enorme folteringen heeft doorstaan en wonderen heeft verricht. Zijn verjaardag, 23 april, werd in 1222 in Engeland tot feestdag verheven en op de Balkan vierde men die dag met een optocht door de straten. Horden jonge meisjes liepen achter een 'groene', met takken bedekte George aan. Deze George werd geacht macht over de regen te hebben en het evenement op zijn feestdag bestond eruit hem op een goed moment in de rivier te duwen. Van alle drie de types wordt wel beweerd dat ze op enigerlei wijze de vruchtbaarheid van het nieuwe groeiseizoen symboliseren.

Nieuwerwetse Groene Mannen

Met de opleving van folkloristische tradities, de hernieuwde populariteit van het bladmasker (verschillende kunstenaars ontwerpen nieuwe versies van de middeleeuwse groene gezichten) en/of de bekendheid van de Groene Man als archetype-hypothese van Anderson, ontwerpen, vooral in Engeland, mensen moderne

Foto: Alexandra Nijel

*Vegetatiespuwende kop op misericorde,
Sint Bavo, Haarlem, 1512.*

Foto: Alexandrn Nijel

Wild Wief, Sint Bavo, Haarlem.

© Foto: Alexandra Nagel

Uithangbord proeflokaal De Wildeman, Kolksteeg 3, Amsterdam.

Gewelsteen van een Wilde Man, Nieuwezijds Voorburgwal 45-47, Amsterdam. Het reliëf is op deze plek ingemetseld rond 1928. De steen is ouder en stamt stijltechnisch gezien uit de eerste helft van de zeventiende eeuw. De oorspronkelijke plaats van herkomst is helaas onbekend (info: Onno Boers van de Vereniging Vrienden van Amsterdamse Gewelstenen).

Marihuana Man

kledij om te dragen tijdens folkloristische evenementen. Bovendien bedenkt men rituelen om de verbondenheid met de natuur te symboliseren. Mannen opgetuigd met geweien, bladerkostuums, bladmaskers en dergelijk belichamen dan de Groene Man.¹¹ In Nederland werd rond Pasen 2002 een workshop gehouden waarin men een bladmasker kon maken. Eveneens kon men met behulp van visualisaties en meditaties kennismaken met de 'energie' van de Groene Man.¹¹ In wezen zijn zulke kunstige outfits, en de soms bijbehorende rituele handelingen, of New Age getinte workshops, innovatieve kruisingen van Robin Hood, de Keltisch gehoornde god Cernunnos, Jack-in-the-Green en de bladmaskers.

Terwijl een en ander tegenwoordig ontspruit uit een vrije interpretatie van de diverse figuren uit vroeger tijden, kan het vanuit het oogpunt van de hypothese niet duidelijker: de Groene Man herleeft. Anders geformuleerd, het is vanuit de gedachte dat de Groene Man een archetype is zeer wel mogelijk dat er, via het beeld van een archetype, direct verband bestaat tussen uiteenlopende vormen als de vegetatie-spruitende kop op het timpaan in Kimswert, Wilde Mannen in de Middeleeuwen, als Groene Mannen verklede personen tijdens May Day-festivals in Engeland en een 'ontmoeting met de geest van de Groene Man' gedurende een workshop. Zo'n verband valt daarentegen volgens wetenschappelijke methodieken veel lastiger (of niet) te bewijzen. Duidelijk is in ieder geval dat er in de maatschappij een creatief proces plaatsvindt met betrekking tot de mens-natuurrelatie.

Een neuzelaar die er belang aan hecht of de kledij en de rituelen perfect bij een folkloristische traditie aansluiten of niet.

Overigens is creativiteit een eigenschap die de archetype-hypothese de Groene Man toeschrijft.

Dat er in onze huidige cultuur een link bestaat tussen marihuana en de Groene Man, ontdekte ik via een poster, te koop in een fantasy shop. De afbeelding toonde een weedblad als bladmasker, tussen de lobben van het blad scholen twee ogen, een neus en een mond. Verder was ik op een moderne godin gestuit: *Cannabia*, het schilderij dat Alex Grey in 1995 maakte voor de 'High Times Cannabis Cup' in Amsterdam (zie blz. 55), en foto's van een danseres die Grey en zijn vrouw Allyson voor dezelfde gelegenheid met body paint versierd hadden.¹² Ditmaal geen man, maar een vrouw, getooid met groene bladeren en in extase de marihuana geest uitademend; de Godin verpersoonlijkt als een groene Ganja Goddess.

Als gevolg van mijn belangstelling voor de Groene Man, en met alle voorgaande kennis ergens opgeslagen in mijn hoofd, loop ik tegenwoordig door steden met het hoofd omhoog, turend naar geveldecoratie. Zodoende ontdekte ik tijdens een wandeling in Amsterdam een gevelsteen waarop een Wilde Man stond afgebeeld. Toen ik, vlak nadat ik die had gefotografeerd, de jongeman voor de coffeeshop *Home Grown Fantasy* zag, wiens arm vol groene, getatoeëerde bladeren, marihuanabladeren zat, was het me te toevallig en humorvol om er niet minstens even bij stil te blijven staan. Ik heb hem, Tom van Dalen (22) is zijn naam en samen met zijn moeder is hij eigenaar van de coffeeshop, een uitdraai van de tekst gestuurd en vervolgens gebeld. Hij kende de Groene Man niet en had vagelijk gehoord van de Wilde Man. Zijn moeder kende beide figuren wel. 'Hoe wist ze er dan van?' vroeg ik. 'Van vroeger', zei hij. 'Ze is Engelse, en op het platteland in het noorden waar zij vandaan komt was de Green Man een bekende afbeelding.' Verder vertelde Tom dat hij zijn eerste twee

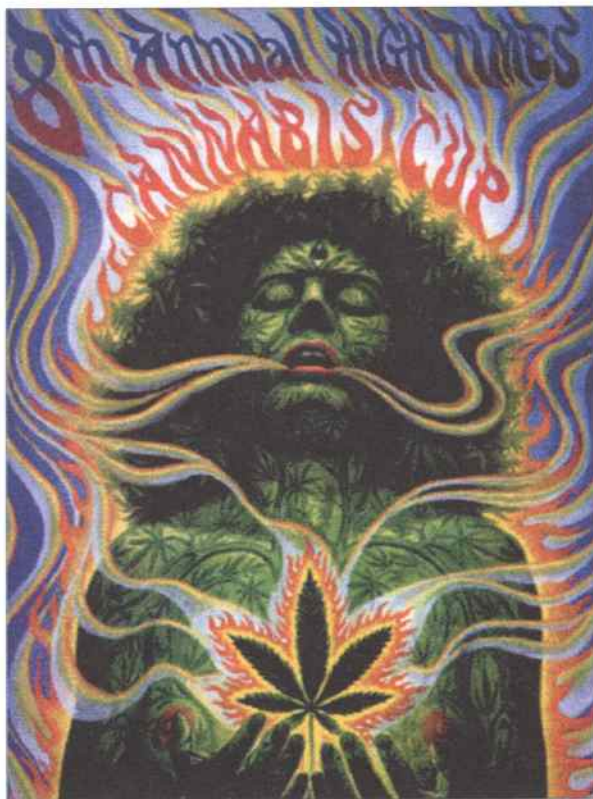
© Foto: Tina Negus.

*Moderne Groene Man in Clun, Shropshire, Engeland, die in mei 1999 op
May Day-festiviteiten de geest van de winter verjoeg op de stadsbrug.*

blaadjes had laten tatoeëren toen hij vijftien was. Een jaar later de volgende en successievelijk de rest. Zijn arm bevat er nu veertien in totaal. ♦

Noten en literatuur

1. William Anderson, *Green Man: the Archetype of our Oneness with the Earth*. COMPASSbooks, Fakenham, UK, 2000 (1990).
Clive Hicks, *The Green Man. A Field Guide*. COMPASSbooks, Fakenham, UK, 2000.
Anderson is in 1998 overleden. Hicks maakte de meeste foto's voor *Green Man: the Archetype...* en zijn eigen boek geeft een lange lijst van plekken waar Groene Mannen waargenomen zijn.
2. J.S. Witsen Elias, *De Nederlandse Koorbanken tijdens de Gothiek en Renaissance*. H.J. Paris, Amsterdam, 1937, pp. 16-17.
3. Id. p. 61.
4. Id. p. 49.
5. Jan Romkes van der Wal, *De Griene Wysheid. Over het Timpaan van Kimswert en de Geschiedenis van de Groene Man*. Eigen uitgave voor het Fries Godgeleerd Gezelschap, 1 maart 2002.
6. Simon Schama, *Landschap en herinnering*. Contact, Amsterdam/Antwerpen, 1998, pp. 110-111.
7. Jacqueline Simpson & Steve Roud, *A Dictionary of English Folklore*. Oxford University Press, Oxford, 2000.
8. Simpson & Roud citeren Aubrey, p. 391. In het grote timpaan aan de voorkant van het oude stadhuis in Den Bosch staan naast het wapen van de stad twee grote in deze stijl geklede Wilde Mannen.
9. Simpson & Roud citeren Bagford, p. 154.
10. Anderson, p. 9; Hicks, p. 5; Simpson & Roud, p. 155; Jeremy Harte, *The Green Man. The Pitkin Guide*. Pitkin Unichrome, Hampshire, 2001, p. 19; Evan John Jones & Chas S. Clifton *Sacred Mask, Sacred Dance*. St. Paul, Llewellyn Publications, Minnesota, 1997, pp. 9, 21; John Matthews, *The Quest for the Green Man*. Newton Abbot, Devon,

De Godin, verpersoonlijkt als een Groene Ganja-Goddess. Cannabia, © Alex Grey, 1995, Olie op paneel.

Godsfield Press, 2001.

11. Roelien de Lange, 'De tempel van het woud' pp. 36-39, 141 in *Onkruid* 146, 2002. Zie ook Matthews, pp. 64-65.
12. Alex Grey, *Transfigurations*. Inner Traditions, Rochester, Vermont, 2001, pp. 28-29.

De auteur

Alexandra Nagel is werkzaam in boekhandel De Heremiet te Eindhoven en studeert in deeltijd aan de Universiteit van Amsterdam. De Groene Man heeft haar belangstelling sinds 1998.